

PÁL JUDIT

Régi és új hivatalnokok Erdélyben a kiegyezést követően*

A kiegyezés egyben az Erdéllyel való unió újbóli életbelépését is jelentette. A kormány kinevezésének napján az uralkodó feloszlatta mind a magyar, mind az erdélyi udvari kancelláriát. A Haller Ferenc erdélyi kancellárnak címzett leiratban az uralkodó reményét fejezte ki, hogy az átmenet nem fogja zavarni a közigazgatás és igazságszolgáltatás rendes menetét, illetve minden „köz- és magánérdek” kíméletével történik.¹ Erdély integrálásának átmeneti időszakára egy királyi biztost neveztek ki, gróf Péchy Manó, Abaúj vármegyei főispán személyében.² A királyi biztos elsőrendű feladata volt Magyarország és Erdély egyesülését a gyakorlatba ültetni, valamint csillapítani a nemzeti és vallási súrlódásokat. Ügyszintén feladatai közé tartozott, hogy az erdélyi állapotok részletes tanulmányozása nyomán javaslatot tegyen a szükséges intézkedések iránt, főképp ami a hivatali személyzetben szükséges változtatásokat illeti.³ Az új problémákat azonban jórészt a régi hivatali struktúrák keretében és a régi hivatali személyzettel kellett megoldani.

A továbbiakban azt vizsgálom, hogy az erdélyi központi hatóságoknál milyen mértékben érvényesült valamiféle „tisztogatás”, mi történt a régi hivatalnokokkal a kiegyezést követően, illetve majd a Főkormányzóság feloszlása után (1869), és, hogy mennyiben érvényesült az újonnan kinevezett királyi biztos befolyása – a javaslattétel amúgy hatásköréhez tartozott – a kinevezést illetően a magasabb erdélyi hivataloknál és a minisztériumoknál.

Péchy Manó Erdélyben számára teljesen ismeretlen terepre érkezett. Főispáni titkárát, Harsányi Józsefet vitte magával az erdélyi királyi biztos személyi titkárának,⁴ mert – ahogyan indokolta –, Erdélyben nem ismer senkit, viszont szüksége van egy föltétlenül megbízható emberre. Úgy tűnik, kezdetben nagy-

* Jelen írás a Bolyai Kutatói Ösztöndíj támogatásával készült. Ezúttal köszönöm konzulensemnek, Somogyi Évának támogatását.

1 Magyar Országos Levéltár (= MOL) D 228 Abszolutizmus kori levéltár, Erdélyi Udvari Kancellária. Elnöki iratok, 1867/158.

2 Ld. erre *Pál Judit*: Az erdélyi kormánybiztos kinevezése 1867-ben. In: Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk. Pál-Antal Sándor–Sipos Gábor–W. Kovács András–Wolf Rudolf. Kolozsvár, 2003. 417–432.

3 Ld. a királyi biztos hatáskörének leírását. MOL K 26, Minisztereln. ir. 1867/36.

4 MOL F 271 Erdélyi királyi biztosság. Titkos elnöki iratok. 1867/2.

ban támaszkodott Groisz Gusztáv helyismeretére és tapasztalatára, aki a Főkörmányszék alelnökeként Péchy Kolozsvárra érkezéséig ideiglenesen a kormányzói teendőket is ellátta.⁵ Péchy Manó lelkiismeretesen hozzáfogott az erdélyi viszonyok tanulmányozásához; ezt megkönnyítette, hogy fiatal kora óta a vármegeye levegőjét szívtá, és kiterjedt közigazgatási tapasztalattal rendelkezett. Erdély sajátos viszonyai azonban idegenek voltak számára, és az embereket sem ismerte.

Erdélyben még tovább bonyolították a régi hivatalnokok helyzetét és általában a személyi kérdéseket a sajátos erdélyi viszonyok, a törékeny egyensúly a nemzetiségek és vallások között. A három nemzet és négy bevett vallás rendszere ugyan már a múlté volt, de a neoabszolutizmus és főként a provizórium idején a románok is egyre erőteljesebb képviselőkhöz jutottak a hivatalviselés terén, és a különböző vallások – katolikus, görög katolikus, református, evangélikus, unitárius és görögkeleti – arányos képviselőit is tekintettel kellett lenni. A személyzeti listákon a hivatalnokok nemzetiségét és vallását is feltüntették és a kiegyezés után az első időkben kimondottan ügyeltek arra, hogy ha nem is tényleges lélekszámuknak megfelelő arányban, de a szászok mellett a románok is hivatali pozíciókhoz jussanak.

Amikor a magyar kormány átvette az erdélyi ügyek irányítását, a Főkörmányszék egyelőre fennmaradt, méghozzá a régi személyzettel.⁶ Az erdélyi udvari kancellária azonban március elején ténylegesen is beszüntette tevékenységét, az ottani személyzet elhelyezése – a magyar udvari kancellária és a Helytartótanács személyzete mellett – volt tehát az első feladat, amellyel a kormánynak szembesülnie kellett. A magyar és erdélyi kancellária személyzetének egy részét – kézenfekvő módon – a Bécsben székelő az uralkodó személye körüli minisztérium vette át, így például Nopcsa Ferenc kancelláriai tanácsos államtitkár lett. A minisztérium létszámának végleges megállapításakor azonban kiderült, hogy jóval kevesebb hely van, mint amennyire eleve számítottak, így csak korlátozottan tudták alkalmazni a kancelláriai személyzetet. A minisztériumokat többször is felszólították, hogy alkalmazzanak a rendelkezési állapotba került hivatalnokok közül, nehogy „a magyar kincstár még teljesen munkaképes egyének nyugdíjazása által feleslegesen terheltesék”.⁷ Néhány hivatalnoknak sikerült elhelyezkednie a magyar királyi kúria keretében létrehozott erdélyi legfőbb törvényszéki osztálynál, de a legkompromittáltabbnak és főképp a magyarelleneknek számító hivatalnokokat nyugdíjazták. Jól mutatják az átmeneti időszakban a hivatalnokok bizonytalanságát a kancellária román tanácsosának, Dimitrie Moldovannak aggodalommal teli levelei. „Nagyon komoly idők járnak” – jegyezte meg a magyar kormány kinevezésének másnapján. Majd március közepén kissé rosszallóan írta, hogy a kancellária hivatalnokainak egy része az igazságügy-

5 MOL K 26 Miniszterelnökségi iratok. 1867/36.

6 Ld. *Pál Judit*: Az Erdélyi Főkörmányszék és a „Királyi Biztosság” működése (1867–1872). Levéltári Szemle 56(2006) 4. sz. 23–34.

7 MOL K 26 Miniszterelnökségi ir. 1867-Ib-148.

minisztériumba került, ahol új törvényeket dolgoznak ki. Most egy „új kísérlet” kezdődik – fűzte hozzá.⁸ A szolgálak elhelyezése sem volt könnyű feladat, mert a kiszolgált katonák többsége nem tudott magyarul; általában a német mellett csak csehül vagy szlovákul beszéltek.

A kancellária feloszlatásával egy időben felmerült a Főkormányzók feloszlatásának gondolata is, sőt fenntartását még később is sokan – főleg az ellenzék köréből – támadták. Péchy védelmébe vette a Guberniumot, amely „folytonos ócsárlás”-nak volt kitéve, pedig ahogyan írta: „annyi jó akaratot, annyi tiszta hazafias indulatot, annyi tevékenységet, tapintatot, képességet és ügyességet” tapasztalt ott. Azt ő is elismerte, hogy a Főkormányzók hatásköre nem egyeztethető össze a felelős miniszteri rendszerrel. Ezért véleménye szerint egy ezzel összeegyeztethető „központi közeg” még fenntartandó, „míg az erdélyi bel-dolgok törvényhozásilag, kormányilag vagy gyakorlati kiegyenlítések útján oly rendezést, kibonyolítást nyerhetnek, hogy a kormányzásnak minden részleteiben való teljes eggyé alakításáról bátorsággal és biztosan intézkedni lehessen”.⁹

A Főkormányzókéknél és az erdélyi legfelsőbb törvényszékéknél azonban szintén nyugalmazni kellett néhány régi hivatalnokot, részben az erdélyi magyar közvélemény nyomására. Az egyik ilyen a szebeni rendőrigazgató, Friedrich Kirchner volt, akit a volt nagyszebeni rendőrigazgatóság 1866-ban történt feloszlatása után az akkori kormányzó, gróf Folliot-Crenneville a Főkormányzók elnökségénél alkalmazott mint rendőri előadót. Péchy május elején jelezte, hogy mivel Kirchner Erdélyben „gyűlölt egyéniségnek tartatik”, ő semmiféle osztályban nem tudja alkalmazni, és kérte, intézkedjenek a végleges elbocsátása iránt, mivel otléte a kormány elleni bizalmatlansághoz vezethet. Crenneville különben is megígérte Kirchnernek, hogy a bécsi rendőrmisztériumban állást szerez neki.¹⁰ Kirchnert az uralkodó 1867 decemberében felmentette állásából; vele egy időben nyugdíjazták Iacob Bologa és Fekete Sámuel erdélyi legfőbb törvényszéki ülnököket is.¹¹ Bologára nézve különben Péchy támogatta a további alkalmazását, mivel tudomása szerint szorgalmas, jó szakember, nagy tapasztalata van különösen a bűnügyek terén, még aktív korban van és négy gyermeket nevel egyedül; az is mellette szól, hogy görögkeleti vallású, „mely felekezettől jelenben sokkal kevesebben vagynak alkalmazva, mint a görög catholicus vallási felekezettől”.¹² Ha mégsem alkalmaznák, akkor Péchy méltányossági alapon kérte

8 Dimitrie Moldovan levelei George Barițiuhoz, Bécs, 1867. febr. 18. és márc. 17. Ld. George Bariț și contemporanii săi. V. Corespondența primită de la Vasile Pop, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan, Ilie Măcelariu și Ioan Micu Moldovan. Coord. Ștefan Pascu. București, 1981. 162–163.

9 MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság Elnöki ir. 1868/1182.

10 Péchy Manó felterjesztése a belügyminiszterhez, 1867. máj. 11. A belügyminiszter jóváhagyása szinte azonnal érkezett, hogy Kirchnert saját hatáskörében felmentheti a szolgálat alól. MOL K 148 Belügyminisztérium. Elnöki iratok, 1867-IV-813.

11 Az igazságügyi minisztérium ezt 1868. febr. 9-én közölte a királyi biztos útján az érdekeltekkel. MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság Elnöki ir. 1868/89.

12 MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság Elnöki ir. 1868/246.

régi fizetése meghagyását, vagy legalább nyugdíjának emelését. A politikai szempontok azonban néha az ellenkező irányba is hatottak: a magyar királyi kúria keretében létrehozott erdélyi osztály vezetőjéül azt a Vasile Popot (vagy magyarul Pap Vazul Lászlót) nevezték ki, „aki ellen politikai múltjánál fogva némi aggályok forognak ugyan fenn, de akinek alkalmazását a románok megnyugtatósára való tekintetből a politikai célszerűség tanácsolja”.¹³

Az erdélyi magyarok azonnali változást akartak, a románok és a szászok éppen ettől a változástól rettegetek. Mindenképpen kényes kérdés volt tehát a volt rendszer hivatalnokainak nyugdíjazása. Ez egyrészt az illető hivatalnokok – jórészt nem magyarok – és általában a nemzetiségek neheztelését vonta maga után, másrészt a magyar közvélemény nem nézte jó szemmel ezek magas nyugdíjait. Csíkszék 1868 elején feliratban kérte, hogy a régi rendszer alatt szolgált jelentékenyebb hivatalnokok nyugdíját csökkentsék: „vajha az átkos Bach-rendszer s illetőleg provisorium gyászos emlékü és sem a felséges uralkodóháztól, sem a hazától ki nem érdemlett matadorjai magas nyugdíjait mielőbb és úgy a közvélemény kívánsága szerint, valamint a politikai erkölcs érdekében mielőbb eltörülve láthatnók, annál is inkább, mert a fináncok mellett semmi sem alkalmasabb a népben az alkotmányosság megszilárdulása és a mostani viszonyok tarthatósága iránti hitetlenséget jobban táplálni, mint az, hogy látja, hogy midőn terhei mit sem könnyebbülhetnek, akkor egykori zsarnokai, nemzetiségének és ősi törvényeinek lábbal tiprói az oly kínosan kiteremtett adóból még most is kényelmes ellátásban részesülnek”.¹⁴

A volt rendszer hivatalnokai elleni ellenszenvet a sajtó is táplálta. A kolozsvári *Korunk* egyik helybéli tudósítója írta 1867 áprilisában: „nem tudjuk, szomorkodjunk vagy bosszankodjunk oly tendentiosus rosszakaratú indítványok ellen, amelyek Erdélyben a jelen viszonyokat minden tekintetben fenntartani törekednek. Biztosíthatom önt, hogy nálunk már csak a lehetőségének is gondolatja, hogy Erdélyben a jelenlegi hivatalnokok még csak néhány hónapig is fognak fungálni, bősültre teszi a népet, minden nemzetiség különbség nélkül, s a legbősültrebbek a hivatalnokokra éppen a románok. – Roppant lehangolást idézne elő és erősen megingatná az annyira óhajtott Unióba és felelős nemzeti kormányba vetett reményt, ha Erdélynek, az édes anya szent kebelére visszatért Erdélynek fájdalmas panaszait nem vennék számba.”¹⁵ A szerkesztőség egyetértően kommentálta a levelet, kijelentve, hogy feltenni sem tudják, hogy a minisztériumnak más célja és érdeke lehetne, „mint hazánkat is az anyahonnal együtt részesíteni a kedvezményekben”. Az ellenzéki kolozsvári lap, a *Magyar Polgár* Groisz Gusztáv ellen készült 1867-ben sajtókampányt indítani.¹⁶ Tisza László, az erdélyi balközép párt vezéregyénisége, Tisza Kálmán testvére, Friedrich Böm-

13 MOL K 27, Minisztertanácsi jkv. 1867. nov. 24-i minisztertanács.

14 MOL K 148, BM Elnöki ir. 1867-III-417.

15 Hírfüzér. *Korunk* 1867. ápr. 10. 3.

16 MOL R 147 K. Papp Miklós gyűjtemény. Hozzá írt levelek. 1. tétel, 3. doboz. Tisza László levele K. Papp Miklóshoz, Pest, keltezés nélkül.

ches szász képviselőnek a szász bürokráciát kritizáló parlamenti beszédét kommentálva erről később így írt: „Csúffá tett a szász, mert mi nem mertünk semmit Groisz ellen.” Majd a Konrad Schmidt szász comes felmentése kapcsán írta, szintén Groiszra célozva: „más Reichsratisták ma is nagyurak”.¹⁷

A régi kompromittálódott hivatalnokokat azonban nem mindig lehetett felmenteni, szükség volt ugyanis szaktudásukra. Jó példa erre a már említett Groisz Gusztáv, a Főkormányzók a lelnöke, aki 1848 után minden rendszert hűségesen kiszolgált; ő volt például a magyarok által bojkottált szebeni tartománygyűlés elnöke. Szaktudását Péchy nem nélkülözhetette, aki amúgy is megbecsülte a hűséges, megbízható hivatalnokokat. Kezdetben valószínűleg Groisz menesztése is felmerült, mert Péchy szükségesnek tartotta védelmébe venni egy Andrásynak címzett magánlevelében: „Groisz a lelnök úrra annyit jegyzek meg, *hogy ő minden áron megtartandó*, mert akár tiszta lelkületére, akár szakavatottságára, ügyességére, tevékeny szorgalmára és tökéletes megbízhatóságára nézve nálánál jobbat a kormány nem kaphat, eltávolítása *valódi calamitásnak* volna tekintendő, annál is inkább, mivel 4 k[ormányszéki] tanácsos képviselő lévén, a legnagyobb zavarba kellene hogy jöjjön a k[irályi] főkormányzók, *ő tehát minden esetben és feltétlenül meghagyandó, közbecsülése általános lévén.*”¹⁸

Péchy – úgy tűnik – föltétlenül megbízott benne, és a fontosabb előterjesztések is részben Groisz munkái voltak. Nyaranta Péchy nem tartózkodott Erdélyben, ekkor a helyettesítéssel is Groisz volt megbízva. De nemcsak Groisz, hanem gyakorlatilag a Főkormányzók majdnem teljes személyzete a helyén maradt.

Újabb személyi változásokat hozott viszont 1869 tavaszán a Főkormányzók feloszlata és az úgynevezett „Királyi Biztosság” megszervezése. A Főkormányzók feloszlata az uniós törvény (1868:XLIII. tc.) rögzítette. 1869. május 1-jétől megszűnt Erdély addigi központi hatósága. Arra kínosan vigyáztak, hogy a Főkormányzók feloszlata után ne hogy az a benyomás alakuljon ki, hogy Erdélyben a Gubernium helyett „valami kormánytestület létesítettetett volna”. Ezért többször hangsúlyozták, hogy a „helyi viszonyokhoz képest” ugyan a királyi biztost egyelőre meghagyták, de a melléje beosztott személyzet a belügyminisztérium része. Bár hivatalosan csak királyi biztosról beszélhetünk, ennek ellenére később a Királyi Biztosság elnevezés általánosan használttá vált, nemcsak a törvényhatóságok, de maga a királyi biztos, a kormány és a minisztériumok részéről is.

Ez alkalomból néhányan a Főkormányzók személyzetéből átkerültek a belügyminisztériumba, így Groisz Gusztáv is, aki miniszteri tanácsos lett és az erdélyi ügyekben az egyik véleményformáló a minisztériumban. A Királyi Biztosságnál ezután a három legmagasabb rangú hivatalnok Nagy Elek miniszteri tanácsos, Gebbel Károly osztálytanácsos és Poruțiu Sámuel miniszteri titkár let-

17 Uo. Tisza László levele K. Papp Miklóshoz, Pest, 1868. máj. 11.

18 Péchy Manó magánlevele a miniszterelnöknek, Kolozsvár, 1867. máj. 21. MOL K 26, Miniszterelnökségi ir. 1867-III-2261.

tek, Hajós János pedig osztálytanácsosként a földtehermentesítési alapigazgatóság élén maradt.¹⁹

A Főkörmányszék felosztatásánál Péchy igyekezett tekintettel lenni a hivatalnokokra. A Főkörmányszék egyik fogalmazóját például a dévai törvényszéknél megüresedett egyik ülnöki állásra, hogy tekintettel arra, miszerint „az uniótörvénynél fogva az erdélyi kir. főkörmányszék felosztatásának nézvéen elébe, helyesnek és illendőnek találom, hogy annak jól szolgált és további alkalmazásra érdemes hivatalnokai kellő módon elhelyeztessenek”.²⁰ A marosvásárhelyi úrbéri törvényszékhez pedig az egyik fogalmazó gyakornokot akarta elhelyezni, és azzal érvelt, hogy a Főkörmányszéknél a „felosztatás utoljára következő be, mikor egyéb szervezések és alkalmazások már megtörténtek, helyénvaló, hogy az oly megürült állomások, melyek a kormányzéken alkalmas hivatalnokokból pótolhatók, általok töltenének be, mi által a nyugdíjazás szüksége kikerülésével az állampénztár is megkíméltetik”.²¹ Péchy össze kívánta egyeztetni a hivatali érdeket, az államkincstár kímélését és a humánus szempontokat, és tudta, hogyan kell érvelni a fölöttes hatóságokkal szemben.

A Főkörmányszék felosztatása előrevetítette a teljes személyzet elhelyezésének problémáját is, hiszen világos volt, hogy a királyi biztosi hivatal csak ideiglenesen maradt fenn és rövid időn belül fel fogják azt is oszlatni. Nagy Elek többször felhívta Péchy figyelmét, hogy járjon közben a minisztereknél, „nehogy annyi tisztességes szegény ember sorsáról a bekövetkező eshetőség vagy netaláni felosztatás alkalmával csak könnyedén vagy fitymálva gondolkozzanak”.²²

Annak ellenére, hogy a tárgyalt ügyek még tetemes mennyiséget tettek ki, a hivatalnokok létszáma folytonosan csökkent. Az egyre apadó személyzet az ügymenetben is gondokat okozott. Mivel 1869 után már tudatosan igyekeztek a létszámot csökkenteni és a megüresedő állásokat nem mindig és inkább csak ideiglenesen töltötték be, néha a megmaradt személyzet nem győzte a munkát. 1872 májusában Péchy kénytelen volt a hadügyminisztériumhoz fordulni, mivel 1871. február óta a Királyi Biztosság honvédelmi osztályának nem volt vezetője. Kérte, hogy ha csak rövid ideig marad fenn az osztály, vezetését bízzák Nemes Péter titkárra, aki eddig is vitte az ügyeket. Ha viszont a Királyi Biztosság felosztatásáig Kolozsváron marad az osztály, akkor szükséges a minisztérium kebeléből egy felsőbb hivatalnoknak Kolozsvárra való kirendelése, mivel nem győzik a munkát.²³

A királyi biztosi hivatal felszámolása 1872-ben került újra napirendre. Ekkorra már a Királyi Biztosság egyre inkább egy „közvetítő postahivatallá” degradálódott a kormány és az erdélyi törvényhatóságok között. A Főkörmányszék felosztatása után Péchy hatásköre egyre csökkent, a törvényhatóságok már köz-

19 MOL K 27 Minisztertanácsi jkv. Minisztertanács, 1869. ápr. 7.

20 MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság, Elnöki ir. 1868/1588.

21 MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság, Elnöki ir. 1869/173.

22 MOL F 271, Erdélyi kir. biztosság, Titkos elnöki ir. 1870/16.

23 Uo. 1872/542.

vetlenül érintkeztek a minisztériumokkal, és Péchy is egyre elégedetlenebb volt, mert véleményét nagyon sok esetben nem kérték ki, még személyi kérdésekben sem.

A felszámolás kapcsán egy sor tényezőt is figyelembe kellett venni. Az egyik sürgős gyakorlati kérdés a hivatalnokok iránti „elbánás” volt. Az idők folyamán ugyan már többen a minisztériumokhoz kerültek át, illetve maguknak más állást kerestek, főleg törvényszékeknél, de az utolsó időben a minisztériumokban megüresedő állásokról a királyi biztost nem értesítették, így nem is tudott javaslatot tenni, ahogyan ezt többször is felpanaszolta a belügyminiszternek. A leapadt személyzet egy részét nyugdíjazni lehetett, a többiek részére Péchy javasolta egyévi fizetés megadását, és kérte, hogy a továbbiakban az üresedések alkalmával legyenek rájuk tekintettel.²⁴ Péchy igyekezett támogatni a személyzet elhelyezkedését. Amikor az egyik fogalmazó a gyulafehérvári törvényszéknél bírói állásért folyamodott, Péchy a legmelegebben ajánlotta, mivel – indokolta – a Királyi Biztosság feloszlata várható, ezért kívánatos, hogy a személyzet azon tagjai, akiknek bírói minősültsége van és a további szolgálatra képesek és érdemesek, bírói üresedések esetén „kiválólág tekintetbe vétessenek”.²⁵ A feloszlátás elhúzódott, a javaslatok egy részét még Nagy Elek elkészítette, úgy tűnik, neki volt nagy szerepe abban, hogy kit hová ajánlottak.

Péchy szíven viselte a beosztott hivatalnokok sorsát, méltányolta az ügybuzgó tisztviselőket és igyekezett őket segíteni. Javaslati azonban sokszor a kormány takarékosági intézkedéseinek vagy késedelmes ügyintézésének buktak el. 1872 januárjában például azon méltatlankodott, hogy már fél éve javasolta az egyik számtisztnek, különben az alapigazgatóság számvevősege vezetőjének számtanácsosi rangra való emelését és fizetésének emelését, de azóta sem kapott választ. Az illetőt önhibáján kívül érte hátrány, kollégái, akik a minisztériumokba kerültek, jóval nagyobb fizetést húznak, itt viszont több a munka. Ismételten sürgette az intézkedést, mivel – ahogyan írta – a visszas helyzet eltompítja a buzgalmat, belső keserűséget okoz, „mire a hű és tevékeny államszolgát kárhoztatni okszerűnek lenni nem látszik, míg másfelől a példás szorgalom és ügybuzgalomnak kellő méltánylása csak a szolgálat érdekének válik előnyére”.²⁶

Máskor Péchy a honvédelmi minisztériummal került vitába az általa nagyrabecsült Haupt Frigyes miniszteri osztálytanácsos, az erdélyi osztály vezetőjének nyugdíjazása kapcsán. A minisztérium közölte Péchyvel a tény, aki erre visszaírt, hogy „ohajtottam volna, hogy az irányában célba vett elbánás mikéntjére nézve eleve bizalmas értesülést nyerjek”.²⁷ Elégedetlen volt azzal is, hogy Hauptot erejének teljében nyugdíjazták, ezzel elzárva a további előmeneteltől, és azzal is, ahogyan ezt tették. Ő kompenzálásképpen kitüntetés, pénzjutalmat és címzetes hivaltalt javasolt, ezt viszont Lónyay utasította határozottan el, közöl-

24 MOL K 148 BM Elnöki ir. 1872-III-4217.

25 MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság Elnöki ir. 1872/746.

26 MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság Elnöki ir. 1872/22.

27 Uo. 1872/542.

ve, hogy a nyugdíjazás befejezett tény, módosítása iránt „nem érez indítást”, és nem akar ilyenyszerű precedenst teremteni a minisztériumban.²⁸

Bár a Királyi Biztosságot felszámolták, de két alhivatala továbbra is fennmaradt: az erdélyi földtehermentesítési alapigazgatóság és a levéltár; mindkettőt Budára költöztették, az iratanyaggal és a személyzettel együtt. Az alapigazgatóság 1873. január 1-jétől mint a magyarországi hasonló hivatal egyik osztálya működött tovább, de Hajós János az erdélyi alapigazgatóság vezetője egy felterjesztésben szükségesnek tartotta, hogy az egyesülés után még legalább négy hónapig, azaz májusig Kolozsváron maradjanak. Javasolta a hivatalnokok fizetésének emelését is, mivel a régiék igen csekélyek és aránytalanok, „az alkotmányos élet fejleményei s az államhivatalnokok javadalmazásának közbejött új berendezése már rég túlszárnyaltak” ezen.²⁹ Végül az alapigazgatóságot október 1-jével mégis felrendelték Budára. A személyzet nagy részét átvették, igaz, csak ideiglenes megjelöléssel, egy részét nyugdíjazták, néhányra meg nem tartottak igényt. A főelőadó Budán is Hajós János osztálytanácsos maradt.³⁰

Mint a Főkormányzék elnöke – és a királyi biztosi hatáskör szerint is – Péchy nemcsak felügyelte a törvényhatóságokat, hanem indokolt esetben kezdeményezhette vezetőik felmentését, illetve véleményezési joga volt a fontosabb állások betöltésénél. Az egyik legkényesebb eset a szász ispáné volt, aki hivatalánál fogva kormányzékai tanácsos is volt. Péchynek már első benyomása kedvezőtlen volt Konrad Schmidtről, bár ebben nyilván közrejátszott az erdélyi magyar közvélemény antipátiája is. Első találkozásukat a következőképpen írta le: „ámbátor a szász comes első díszebédem alkalmával poharat emelve azzal üdvözölt, hogy az unio mielőbb végrehajtsék, mit annál is inkább hiszen, mivel egyik elődömnek (az én családom erdélyi származású) fényesen sikerült a szász tartományban bizonyos fontos privilégiumot életbe léptetni, hasonyszerűleg nékem is sikerülend az uniót keresztülvinni, mit – tulajdonainál fogva – biztosan nemcsak reményl, de szívéből óhajt is. Mindamellet is kénytelen vagyok a szász comesnek a felterjesztésemben felhozott indoknál fogva, éspedig mind a legfelsőbb, mind a közös haza érdekében leendő elmozdítását becses figyelmedbe ajánlani.”³¹ Tehát Konrad Schmidt felmentését már 1867 májusában kezdeményezte Péchy a miniszterelnöknél. Ennek ellenére a kormány hosszú ideig halogatta a döntést, erre majd csak egy év múlva került sor. Péchy ekkor javasolta, Schmidt „lekenyerezése” céljából a kedvezményes elbánást, azaz a nyugdíjon felül egy jelentős összegű, évi 2000 forint kegydíj engedélyezését „politikai szempontból”.³² Ezt a minisztérium és az uralkodó jóvá is hagyták, de a célt, Schmidt magatartásának kedvezőbbre hangolását a magyar kormány irányában, nem érték el.

28 Uo. 1872/620.

29 MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság, Elnöki ir. 1872/564.

30 Uo. 1872/1196.

31 MOL K 26, Miniszterelnökségi ir. 1867-III-2261.

32 MOL K 26, Miniszterelnökségi ir. 1867-III-246.

Úgy tűnik azonban, már kezdetben sem vették egészen komolyan Péchy véleményének kikérését a fontosabb erdélyi állások betöltésénél. Források híján csak feltételezni lehet, hogy a kinevezéseknél legalább akkora, ha nem nagyobb szerepük volt a Pesten tartózkodó erdélyi képviselőknek, esetleg az államapparátusban dolgozó erdélyieknek és más, a kormány tagjaival bizalmas viszonyban álló személyeknek. Bizonytalan az is, mekkora volt az első időkben a kormány egyetlen erdélyi miniszterének, Mikó Imrének a befolyása az erdélyi ügyekre.

Bizonyos szervezési kérdéseknél kikérték Péchy véleményét, de néha ezt is eléggé felemás módon. 1867 decemberében például lemondott Kun Kocsárd Hunyad megyei főispán. A belügyminiszter táviratilag kérte a királyi biztost, hogy közölje nézeteit a főispáni állás betöltésére vonatkozóan, de – amint kiderült – a belügyminiszter előzőleg már felkérte erre báró Jósika Lajos volt Kolozs megyei főispánt, aki nem vállalta. Ezért kérte Péchy, hogy bizalmasan kérdezze meg Barcsay Lászlótól, vállalná-e a főispánságot, mert őt „több tekintélyes erdélyi egyének” is ajánlották.³³ Barcsayt különben az előző főispán is ajánlotta másik két arisztokrata mellett, de ő a megyei értelmiség kívánságaként azt adta elő, hogy a legcélszerűbb lenne, „ha a főispáni méltóság egy oly magyarhoni főbirtokú és kitűnő tehetségekkel felruházott egyénre ruháztatnék át, ki valamely szomszéd megyében első alispánságot viselvén, a román nyelv némi részbeni bírása mellett, a békövetkezendő új megyei rendezésnél tapasztaltsággal járhatna el”.³⁴ Arra azonban egyelőre kínosan vigyáztak, hogy Erdélyben helyi főispánokat nevezzenek ki.

A románok kinevezése a fontosabb hivatalokra is kényes kérdés volt. 1868-ban az úrbéri törvényszékek szervezésekor Péchy Wenckheim belügyminiszternek panaszkodott egy bizalmas levélben, hogy Horváth Boldizsár igazságügyminiszter nem az általa javasolt bírákat nevezte ki: „Horváth is nagy kellemetlenségeket csinált nékem, hogy propositióimat az úrbéri bírakra nézve, kivált a románokra nézve megváltoztatta; én csupa *higgadt*, értelmes románt proponáltam, hozzá még népszerűeket is, ő pedig ellenkezőleg nevezett ki. Ki az *inspirátor*, nem tudom, de gyanítom, hidd el schwer ist es Mensch zu sein, alólról felülről tűr, nem akarok lármát ütni, valahogy csak ezt is elcsinálom.”³⁵

A későbbiekben Péchy és hivatala véleménye még kevésbé érvényesült. Jól megmutatkozott ez 1871-ben, az újonnan szervezett törvényszékek elnökeinek kinevezésekor. A Doboka megyei törvényszéki elnökségre pályázó egyik jelölt kifejtette azon gyanúját, hogy „a minisztériumnál olyan valaki folyt volna a névsor szerkesztésébe, ki szándékból rekkentette volna el némely pályázónak a nevét”, hogy elüsse a pályázati lehetőségtől és a véleményezést megghiúsítsa. Erre

33 MOL K 148, BM Elnöki ir. 1867-III-283 (61).

34 MOL F 270. Erdélyi kir. Biztosság, Elnöki ir. 1867/461. Végül 1868. jan. 3-án Péchy – miután többekkel tanácskozott – Barcsayt ajánlotta, ez a bizalmas felkérésre igent mondott, így 1868-tól ő lett Hunyad megye főispánja. Uo. 1868/7.

35 Péchy Manó levele Wenckheim Béla belügyminiszterhez, 1868. szept. 23. MOL K 148 BM Elnöki ir. 1868-III-2418.

Nagy Elek felhívta a Kassán tartózkodó Péchy figyelmét, hogy a leküldött névsor hiányos és hibás, emellett „elég nyilvánossággal foly a dolog, legalább minden kiszivárog, több pályázó nem lévén benne a névjegyzékben, bizonyosan állíthatom, hogy e botrányos helytelenkedés általános méltatlankodást, helytelenítést, az országgyűlésig terjedő sérelmet fog előidézni”. Kéri, járjon közbe, hogy a miniszter egy új, teljes listát szerkesszen. Azt nem kifogásolhatják, ha a miniszter több jelölt közül akar választani, de azt Nagy Elek nagymértékben helytelenítette, hogy Péchyvel mint királyi biztossal a miniszter nem közli nézeteit, mert ez a „gyanús propositiók” szaporodásával fog jární.³⁶ Pedig korábban már többször is sérelmezte Péchy éppen az igazságügyminiszternél, hogy javaslatait nem veszik kellő tekintetbe. Hasonló esetek merültek fel 1868-ban az úrbéri törvényszékhez kinevezendő személyzet kapcsán is. Miután felszólították javaslattételre, ő kikérte a Királyi Tábla és a törvényhatóságok vezetőinek véleményét, tekintettel volt az „Erdélyben még létező kényes és bonyolult viszonyokra” is, és – ahogyan írta – bár nem kívánta, hogy a kinevezések mindenben az ő javaslata szerint történjenek, de kívánatos lett volna, ha az új egyénekről őt is tájékoztatták volna, így még időben megtehetette volna észrevételeit. Ez különösen a románok esetében lett volna kívánatos, mivel „a balázsfalvi pronunciamiento, az emellett még most is folyó izgatás, a titkos román proclamatíók terjesztése, s az állam épsége elleni román törekvések felmerült körülményei a legóvatosabb eljárást igénylik vala”. Több kinvezés így „rossz sensatiót” idézett elő, ráadásul ezt az ő ajánlásának tulajdonítják.³⁷

Egy másik személyi ügyben Péchy sürgetésére nem reagált a kormány, erre megint csak Nagy Elek volt az, aki erélyességre és határozottságra biztatta a távol levő királyi biztost, „kivált miután az Excellenciád minduntalani figyelmeztéseire sem hederít [tudniillik a kormány], elannyira, hogy utoljára jön az embernek kérdeni: hogy ugyan miért tartja a kormány hát szükségesnek Erdélyben királyi biztost tartani mégis?”³⁸ Megtörtént az is – igaz, csak nagyon ritkán –, hogy a minisztérium a Királyi Biztosság személyzetével diszponált Péchy megkérdezése nélkül. 1871 nyarán a belügyminisztérium Péchy, illetve helyettese megkérdezése nélkül nevezte ki Lugosi József titkárt, hogy kormánybiztosként tisztázzon Désen egy hivatali visszaélési és sikkasztási ügyet. Gebbel Károly – Péchy távollétében – kérte a minisztériumot, hogy egy másik titkárt nevezzen ki erre a feladatra, mert Lugosi nélkülözhetetlen, de a belügyminisztérium elutasította a kérést. Gebbel ingerülten írta Péchynek: „Minthogy pedig a miniszteri rendeletből látható egyéb sajtáságos indokokon kívül legkülönösebb, sőt sajnálatra méltó, hogy egy főispány indítványa legyen döntő akkor, midőn Excellenciád oldala melletti személyzet valamely tagjának kiküldése forog kérdésben, legyen szabad Nagyméltóságodat újból is kérnem, miszerint a főm[éltóságú] Ministeriumot a helyzet felől felvilágosítani, a felterjesztésnek már csak az elv

36 Nagy Elek levele Péchy Manóhoz, Kolozsvár, 1871. szept. 2. MOL F 271, 1871/59.

37 Péchy Manó felterjesztése az igazságügyminiszterhez, 1868. szept. 24. MOL F 270, 1868/1044.

38 MOL F 271, Erdélyi kir. biztosság Elnöki ir. 1871/17.

megóvása tekintetéből is komolyan érvényt szerezni és meg nem engedni méltóztassék, hogy a királyi biztosság működése indokolatlanul megbéníttassék.”³⁹ Péchy erre Kassáról rezignáltan válaszolta, hogy nem látja értelmét a belügyminiszternek írni, mivel „alig lehet alapos reményem ahhoz”, hogy ez megváltoztatja véleményét, tehát gondoskodják Lugosi helyettesítéséről.⁴⁰ Végül azonban kedvező döntés született, a belügyminiszter az utolsó percben beleegyezett a kérésbe és mást rendelt ki Lugosi helyére.

Mint a fenti példákból is kitűnik, az erdélyi „kádérpolitika” nem tért el lényegbevágóan a szűken értelmezett magyarországitól,⁴¹ csak Erdélyben a folytonosság a Főkormányzék megszűntetéséig jóval szembetűnőbb. A régi, bevált hivatalnokokra szükség volt, és hiába zúgolódott az ellenzék a neoabszolutizmus és a provizórium idején kompromittálódott tisztviselők ellen, ezek a központi hatóságok szintjén – néhány kirívó esetet leszámítva – a helyükön maradtak. A kiegyezést követően a kormány részéről élt még az illúzió, hogy a románok és szászok elégedetlenségét le lehet szerelni, többek között éppen néhány jelentősebb pozíció átengedésével. Miután azonban egyrészt hamar kiderült, hogy ez hatástalan, másrészt pedig hatalmas nyomás nehezedett a kormányra a magyar régi vármegyei elit részéről, akik mintegy jóvátételként várták el a hivatalt, egyre kevésbé érvényesült ez a megfontolás. A királyi biztosi hivatal működése idején azonban (1872-ig) kimondva is igyekeztek azt az erdélyi gyakorlatot valamennyire megőrizni, amely a hivatalok elosztásánál mindig egy bonyolult „tojástáncot” járt, egyensúlyozott a különböző nemzetiségek és vallások között. Az irányítás azonban egyre inkább kicsúszott a királyi biztos és a régi guberniumi hivatalnokok kezéből, és egyre inkább Pesten döntöttek az erdélyi személyzeti kérdésekben is. Ennek kapcsán pedig felértékelődött a Pesten tartózkodó erdélyi képviselők „lobby”-tevékenysége, ennek feltérképezése azonban még további kutatásokat igényel.

39 MOL F 270, Erdélyi kir. biztosság Elnöki ir. 1870/1369. Az ügy különben többrendbeli levélváltásra adott alkalmat. Ld. uo. 1871/1014, 1090, 1240 stb.

40 Uo. 1871/1432.

41 A dualizmus korának minisztériumi hivatalnokairól ld. *Gábor Benedek*: Ministerialbeamte zur Zeit des Ausgleiches. In: *Bürgertum und bürgerliche Entwicklung in Mittel- und Osteuropa*. II. Hrsg. Vera Bácskai. Bp. 1986. (Studia Historiae Europae Medio-Orientalis 1.) 555–589.; *Uő*: A minisztériumi tisztviselők mobilitása a dualizmus idején. In: *Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok*. Szerk. Á. Varga László. Salgótarján, 1987. (Rendi társadalom – polgári társadalom 1.) 391–396.; *Somogyi Éva*: Rendszerváltozás – és akik végrehajtották. (A közös minisztériumok 1867-ben). In: *Polgárosodás Közép-Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára. Verbürgerlichung in Mitteleuropa. Festschrift für Péter Hanák zum 70. Geburtstag*. Szerk. Somogyi Éva. Bp. 1991. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 8.) 181–193.; *Uő*: Hagomány és átalakulás a Ballhausplatzon. A külügyminisztérium vezető magyar tisztviselői. In: *Uő*: Hagomány és átalakulás. Állam és bürokrácia a dualista Habsburg Monarchiában. Bp. 2006. (A múlt ösvényén) 87–119.

JUDIT PÁL

OLD AND NEW OFFICERS IN TRANSYLVANIA AFTER THE COMPROMISE

Following the Compromise, during the temporary period of Transylvania's integration, a royal commissioner was appointed, who soon met the local difficulties worsened by the conflicts of the nationalities and denominations. The new problems had to be solved within the frame of the old official structures and by the help of the old official staff. The study focuses on to what extent a sort of "purge" occurred within the Transylvanian central authorities, and what happened to the old officers following the Compromise and the dissolution of the chief office of governor-general (1869). It also analyzes the range of authority of the newly appointed royal commissioner, who had also advisory functions, in connection with the appointment at the higher Transylvanian authorities and the ministries.

In Transylvania, the special Transylvanian conditions and the fragile balance among nationalities and religions meant further complications regarding the situation of the old officers and, in general, personnel issues. The Transylvanian "political screening" did not differ radically from the narrowly interpreted Hungarian one, but the continuance is much more striking until the dissolution of the chief office of the governor-general in case of Transylvania. The old and competent officers were needed, and despite of the discontent of the opposition at officers having been compromised during the time of neo-absolutism and provisional arrangements, apart from a few flagrant cases, they kept their seats in the central authorities.

After the Compromise, the government still believed that the unrest of the Romanian and the Saxons could be mopped up, for example by assigning some significant posts to them. Nevertheless, this concept soon turned out to be unsatisfactory, because getting higher pressure weighed heavily on the government by the urging of the élite of the old Hungarian comitats to obtain the functions as compensation. During the operating of the royal commissioner's office (until 1872), obviously, in case of distributing Transylvanian offices, the generally accepted custom "walked on eggshells" balancing between the different nationalities and religions. Notwithstanding, the royal commissioner and the old officers of the Gubernium gradually lost control, while more and more decisions were made even on Transylvanian personnel issues in Pest. As a result, the significance of the lobby activity of Transylvanian representatives staying in Budapest increased.